

H. KAKUCSKA MÁRIA

ORCZY LŐRINC MAGYAR NYELVŰ VERSEI
A MAGYAR PIARISTA RENDTARTOMÁNY KÖZPONTI LEVÉLTÁRÁBAN

Az Orczyak Magyar Országos Levéltárban őrzött, 1988/89 óta rendszeresen átnézett anyagának nem könnyen kutatható és hiányos voltához a tűzvészek, a többszörös költöztetések előidézte pusztulás mellett hozzájárult a dokumentumokkal kapcsolatba került személyek gondatlansága is.¹ A családi levéltár rendezője, Fekete Nagy Antal 1959-ben, az általa összeállított *Repertórium*ban² a felsorolt tételek szinte mindegyikéhez hozzátette: „...az állag ezen csoportja nagyon hiányos állapotban maradt fenn, a meglévő iratok címszáva alá van húzva.” A *Repertórium* felsorolta meglévő tételek alapján összeállított „hiánylista”³ ugyan napjainkra már csökkenthető az időközben megtaláltak jegyzékével, de ugyanakkor számos iratcsomó végleges megsemmisülésével kell számolnunk. A hiányzó dokumentumok közül néhányat a budapesti Magyar Piarista Rendtartomány Központi Levéltárában olvashattam, melyek új jelzetszámozása⁴ 2000 októbere óta meg is történt. Az itteni levéltárban található öt teljesen ismeretlen és két, 1789-ben már kötetben is megjelent Orczy-vers némelyike dátumot is visel: a *Futógondolat a szabadságról* és a *Keserves fohászkodása egij Pestij Invalidus vén katonának*. A költemények azonosításában, szerzőjükben nem lennék olyan bizonyos, ha 1998 nyarán nem olvashattam volna Barcsay Ábrahám Orczy Lőrinchez írt és fennmaradt leveleit abban az iratcsomóban, amelyet a budapesti MOL-ban hosszú éveken át megsemmisültként tartottak nyilván.⁵

¹ Erről részletesebben: H. KAKUCSKA Mária, *Orczy Lőrinc hagyatéka, ismeretlen versei és a tűz nem szelkáló pusztításáról*, MKsz, 118(2002), 74–80.

² FEKETE NAGY Antal, *Az Orczy család levéltára: Repertórium*, Bp., Levéltárak Országos Központja, 1959 (Levéltári Leltárak, 9; a továbbiakban: *Repertórium*). A Magyar Országos Levéltár rövidítése a továbbiakban: MOL.

³ Fekete Nagy Antal MOL-ban található hagyatékának egy része tekinthető akár „Orczy-hiánylistá”-nak is.

⁴ Koltai András levéltárosnak köszönöm segítségét; a versek hajdani jelzete: N 993/1.

⁵ Az akkori közös kutatóút sikeres lebonyolításában sok köszönet illeti EGYED Emesét, aki időközben kiadta Barcsay Ábrahám leveleit, itt található verseit: *Levelek fejemről Múzsák sisakomat: Barcsay Ábrahám költészete*, Kolozsvár, 1998 (Erdélyi Tudományos Füzetek, 224). Ő „Orczy-gyűjtemény”-nek nevezi azt az anyagot, amely Budapesten *Epistolae familiarum ad Stephanum, Laurentium et Iosephum Orczy* és Nagybányán *Correspondente familiare si literare ale Stephanus, Laurentius si Iosephus Orczy* címmel szerepel. A Nagybányán található anyag néhány érdekesebb levele: BALOGH Béla, *Kazinczy Ferenc levelei*, Széphalom, 4(1992); Uő, *Bessenyei György levelei*, Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv, 10(1994).

A Piarista Rendtartomány Központi Levéltárában található költemények nem mindegyike 1757-ből való, mint ahogy azt egyes esetekben Orczy versvégi, sajátkezű dátumozása sejteti engedné. A MOL-ban található füzetkéhez hasonlóan, mely itt is levélpapír nagyságú, a bal oldalon az 1772-es dátumú teljes *Futógondolat a szabadsághoz* található Orczy szép és olvasható kézírásával, mellette, a jobb oldalon a *Sohajtás Venushoz* című ismeretlen költemény következik, a végén 1757-es dátummal, majd folytatólagosan néhány alkalmi költemény ugyanezzel a keltezéssel. A kézírás az 1770-es évekre jellemző. A *Futógondolat a szabadságról* több kézíratos példányban maradt fenn: a MOL-ban található több, sajátkezű töredék mellett az ismeretlen kéz másolta teljes tisztázat és Orczy autográfja a piarista rendházban.

Az 1757-es év jeles dátum volt Orczy Lőrinc életében: 1756 őszétől 1759. május elejéig a hétéves háborúban vett részt. Eddig kiadatlan levelezése is dokumentálja, igazolja néhány verse állítását ágyüzengés közepette való keletkezéséről. Ez az az év, amelyet otthonától, kiskorú gyermekeitől távol töltött, amikor katonatársának és barátjának, Jankovich III. Miklósnak panaszkodott „házy gazdaságának” távolléte miatti teljes leromlásáról.

A Piarista Rendtartomány Központi Levéltárában található versek közül az eddig nyomtatásban még meg nem jelentek szövegét közöljük, melyek közül az első, a *Sohajtás Venushoz* 1757-ből való. Páros rímű 12-es sorokból áll, versszakra tagolás nélkül. Hangulatilag a *Hívások megvetéséről*, a *Szerelem és bor*, tartalmilag a *Szabad e szerelemről írni vén poetának* című költeményeire hasonlít. 1755 nyarán Orczy első felesége, Podmaniczky Judit⁶ rövid és halállal végződő betegségének következtében vált őt kisgyermekkel özvegyé, így nemigen tudhatott hízolgót, szépet írni Venusról. Próbálta ugyan nyugalmit megtalálni a Tarna mellett, de az öregség látható jelei és a Venusban való csalódás ellenére szíve mégis újra heves dobogásba kezdett: a kis Cupido nyilával lövöldözi, és nem lelheti nyugalmit, a vers befejező sorai szerint, még álmában sem. Talán már ekkor ismerte későbbi, második feleségét, Laffert Anna Máriát, akit 1759 szeptemberében vett feleségül. Érdemes elgondolkodni a dátumokon: 1756 őszétől 1759 májusáig katoná Berlinben, Szászországban, Prága környékén és még ez év őszén meg is házasodott! Az 1757–1758 közötti időt, néhány szolgálati szabadságtól eltekintve, különböző hadszíntereken töltötte. Ha azonban a vers dátuma – 1757 – helytálló, akkor nemcsak „fegyverzajos időszakban”, esetleg „eltávozás ideje alatt” született, hanem már Laffert Anna Máriával is találkozhatott. Orczy ez idő tájt megfordult Bécsben is, hogy katonáinak a nádor, a jászkun huszárok tulajdonosa által megígért felszerelést megszerezze. A szerelmi érzés, nyugtalanságának feltámadó rohamai, a Tarna partján keresett nyugalom hiábavaló keresése utalhat egy ilyen találkozásra. A hagyatékban eddig nem találtuk ennek jelét a Jankovich III. Miklósnak tett levélbeli utaláson kívül: „Az én házy dolgajim olly rosz lábonn állanak hogi tekintésekkel is csak nem első nap Saxoniában desértáltam. Most iparkodom Reformatioján egi nemellyeknek...” A *Szabad e szerelemről írni vén poetának* célzásnak is tekinthető költői kérdéséről eltekintve nincs nyoma

⁶ Podmaniczky Judittal (1716–1755) kötött házasságából összesen kilenc gyermek született. A felnőtt kort öt élte meg: Anna, Zsuzsanna, József, László és Mária.

a házasságra való készülődésnek. Az 1759 szeptemberében tartott kézfogó és házasságkötés megerősítheti feltételezésünket, hogy a vers 1757-ben íródott, miután megismerte leendő második feleségét.

Sohajtás Venushoz⁷

- Szerelemnek Annya! Csendesség bontója.
Páros és páratlan szívek hóditója
Szünny meg, életemet ne hadd így⁸ hanyódni
engedd napjaimat békésebben folni,
5 Rontsd el vas békóját szomorú Rabságnak
Könnyebbitsd Igáját szoros szolgaságnak
Rendetlen negédes a' Te Uraságod
bajjal szolgáltatik szerelmes Nagyságod.
Melly drágánn fizettyük Gyönyörűségidet
10 Keserűvel vegyültt, Kiss⁹ edességedet
Hádd le Köteleit, meg fogott életemnek
Hadd vegyem Késői Gyümölsit elmémnek.
Már a' kellemetes Üdö el halladott
Szégyenes Öregség Ösz hajjal borított
15 Melly balgatag vagjok! Ha most is követlek?
Többi hiveddel Táborodbann megyek?
Nem lehet már nékem teczettni magamot,
Nem oszthattya szívem szépeknek Lángomot,
Vakmerőség volna arra igyekezni
20 Almos szívtül másbann tüzet gerjeszteni.
Mikor én ez előtt Te néked szolgáltam¹⁰
Többi társok között zászlód alatt jártam
Tudtam beszéd nélkül érteni felelni
Szem jegy által titkos gondot jelenteni
25 Nem panaszkodtam keménységed ellen
Szívet hóditani nem voltam kedvetlen,
Nyargaltam a' hova küldöttél sebessenn
azonn voltam senki meg ne előzhessenn,
Ajulást sohajtást semmibenn tartottam
30 Minden nap új szívet óltárodra adtam,

⁷ A verseket Orczy Lőrinc helyesírásával, emendálás nélkül közöljük. Orczy hasonló írásmódja miatt a nagybetűs–kisbetűs írásmód olvasata sokszor bizonytalan. Lelőhely: 27r–31r. (88–92. l.)

⁸ <olvashatatlan szó> *ne hadd így*. – Orczy paleográfiai jellegzetessége miatt a kettős mássalhangzók *j*-nek is olvasható második betűjét *y*-nal írtuk át.

⁹ E szó helyett eredetileg más állt a szövegben, mely Orczy átírása során olvashatatlanává vált.

¹⁰ 27v kezdősora.

- Sok fene szépséget kit más hódítani
Nem tudott, én vittem Te néked aldozni
Munkás barátsággal tudtam oda jutni,
Hova gondolattal más nem mertt vágyódni,
35 De immár nem teczik csak ha¹¹ mesterséged
Nyilván vagy nálam veszedelmességed
tarcsd azért másoknak színes édességed
Közöld kivel teczik múltó kedvességed.
Vess ki! Szolgálatból, engem több vénekkel
40 Töltsd ki helyünk, erős izmos Leginyekkel
a' Gyulladó Cleontt, iffiu Ismenét
Kötözd meg vas Lánczal; fogadgy más Katonát!
Töltsd bé vágjódásit, repülly hova hivnak¹²
Ne tégy Békességet, hol Iffiak vinak.
45 Nézd tsak mosolyogva ha Szivet meg ölnék
Tamasd [!] fel azonbann mikor már dögölnek.
Öntsd reájok árját gyönyörűségidnek,
édes keserübül hadd részesedgyenek!
én itt hol a' Tarna csendes folyásával
50 a' zöldellő¹³ gjepet most tiszta patakjával
Magános pusztai Bóldogabb életet
Nyomozván keresek¹⁴ lelki csendességet:
Itt virágzó mezőnn gondtúl üresedvén
Nagy világnak füsttyit, szalajt meg vetvén:
55 fejtözött elmével le tévén Tagomat
várom édes álom nyújtsonn nyugodalmat.
Itt néha fecskének első énekire
fel kelvén vig kedvell megyek a' mezőre
Hol gyönyörű szagos virágok bimbójánn
60 Gyöngyökököt szemlélek már hajnal hasadván.
S' meg járván földemet áldom Természetet
Ki illy bőves Kézzel ada termőséget.
Mintt teczik elmének az illyenn Szabadság¹⁵
Melly kedves illetén ártatlan mulatság!
65 Venus nem Te tüled jönn illyes Bóldogság
Van Te dolgaiddbann sok nyughatatlanság!
Hol Te nem vagy könnyü ott Üdöt mulatni

¹¹ <olvashatatlan szó> csak ha

¹² 28r kezdősora.

¹³ zöld>ellő<

¹⁴ keresek<m>k

¹⁵ 28v kezdősora.

- Vigságot majd minden Szegletbenn találni.
Im kaszállás el jött, teczik ki ballagni
- 70 Virágos rétekenn alá s' fel sétálni
Hol sok Ezer fű száll Kaszának élitül
Markos Leginy által rendbenn borúll és düll:
S' nem lévén mértéknek nálok tudománnya
Lábokkal meg egyez: Kezeknek iránnya
- 75 S' bátor nints ezeknek sem kötel sem láncza
egienes sinóronn még is Ki megy Táncza.
Ki szép Öttvenn illyenn földmérőt vizsgál
Kopárjann nyomoknak ala s' fel sétálni
egjszers' mind meg ejtett Zuhanást hallani
- 80 jó illatú epret fűből huzogálni.
Itt egy Terepély fa vetett nagy Arnyékot
Agaira munkás Tarisznyát aggatott.
Gazdám ide szokta hozni Haluskákat¹⁶
Kivel a' Takarók meg töltik gyomrokat.
- 85 A nap délre hajlott, mire jö a' Sereg
Visza van fordítva már fényes fegyverek
ide érnek széjjel szerte telepednek
Parasztos vig tréfát egymásra petyegnek.
Tálalnak azonbann nagy füstös Katlanból
- 90 Ki húzzák Kanalat Kést a' Szür ujjából.
jó izünn hörpölnek a' mélyly fa Tálakból
Meg nem marad semmi az első fogásból.
Le törlik azonbann a zsirtt bajúszokról¹⁷
Ki húzzák Csóbolyót a' hives bokorból
- 95 Kézről Kézre megyen, Le teszik, s' Nád csivet
faragnak, dézsából isznak jeges vizet.
Jól laknak, kevéssé ritkábbra terjednek
egj pipa dohánnyal hasra dölöngöznek
fél óranyi álmat Testeknek engednek
- 100 fel kelnek: villogó fegyvert veregetnek,
Hozzá fognak ismét Rendbenn meg állanak
Lassú lépésekkel, előbb előbb másznak
Rest utók: a' Lustább Társokra kiáltnak
noha majd mindnyájann izzadnak fáradnak.
- 105 Teczik innenn tovább Szemeket hizlalni¹⁸
Közel a' vetésekhez ki lehet Ballagni

¹⁶ 29r. (90. l.)

¹⁷ azonbann >a< zsirtt <a> bajúszokról

¹⁸ 29v. (91. l. mellett.)

- Az erzy [?] már hánnya Gazdagabb Kalászat
némelly már meg szököltt,¹⁹ le hajtotta nyakát
emez tsak most tolyla szúró bajúszkáját
- 110 Az pedig még el nem halladhatta a' tokját
Melegebb az Űdö árnyékra kell jutni
amott egy Erdötske jó lesz oda futni.
az meg izzatt testet lehet ott nyugtatni
s' jó Gondolatokat elmémbe²⁰ forgatni.
- 115 Meg pihenttem, megyek Szelid fát vizgálni
Kit szoktam tavaszkor ültetni plántálni,
Ime fél érttibenn vagyon már az Alma
ez piros ez zöldes ez sárga mintt szalma
Agai hajlanak Gazdag Terhe alatt
- 120 Férges és hijányos Tövirül le szakadt,
Pomina florának itt vagyon Országa
Törik a' gyümölsnek terheitül ága!²¹
Mi nagy öröm tünik egy szers'mind szivemben
Ha szép nevendék fa akadhat előmbenn
- 125 Kinek vad korábann el vágván derekát²²
Testében oltottam²³ szelidebb ágacsát.
Teczik innenn tovább Erdőbenn sétálni
Természet dolgait mélyebbenn vizgálni
Áma szegletbenn le.. lassan vonakodni
- 130 ott is vagy²⁴ minek lehet szivemet²⁵ mulatni.²⁶
Im ott vagyon a' bölts²⁷ Természet Csudája
Oktalan férgekben Országok példája
a' dolgos méhecske: ki csudállatossann,
Mint rakja, hordgja, szépen és módossann,
- 135 Kinek mivel adtam jó helyt és hajlékot,
Mintt hasznos jobbágyok nyujtják adojoikat!²⁸
illyes mulatsaggal el töltvén napomot
meg keresem végre csendes hajlékomot
ditsirvén nappali ártatlanságomat,

¹⁹ <olvashatatlan szó> szököltt

²⁰ Alatta, aláhúzva: lehet ott.

²¹ <az> ága!

²² 30r. (91. l.)

²³ Alatta, aláhúzva: Sebjébenn bé szurtam.

²⁴ vagy <olvashatatlan szó> minél

²⁵ lehet >szivemet<

²⁶ mulat<oz>ni

²⁷ Alatta, aláhúzva: <az> Édes.

²⁸ adojoikat ajándékot. A két szó egymás mellett, a szerző egyik variánst sem húzta ki.

- 140 Kisded nyoszolyábann meg lelem nyugtomat!
és mivel ezekbenn sem Venust nem láttam
Sem pedig Cupidot elől nem találtam,
Öröm borított el: magambann gondoltam
Meg győztem mind kettőt: Mivel el pártúltam.
- 145 *Res Age tutus eris:*²⁹ melly bizonyos mondás!
Szerelmes Poëta: Tied e' Tanítás!
De jaj! vallyon³⁰ mi leltt? Mintt érzem magamat?
Hidegség melegség el fogta³¹ Tagomat!
Lankadás, bádgyadtság, el birtta Testemet,
- 150 Sirás, pironkodás, fojtya bus³² szívemet,
Nyughatatlanság is hánnya már elmémet.
régí csendességtül el húzza kedvemet,³³
Keserves unalom egiszers' mind körül fog
Lánggal emésztetem belől szívem dobog
- 155 Titkos Tüz fel gerjedett,³⁴ már erőssenn lobog:
és nem tudom mitül: Lelkem is tsak zokog.
Ah Venus! ismérlek Te nem vagy ki reám jösz
Kis Te³⁵ fiad im újra Nyilával lövöldöz
Ugy van! uralkodol még most is szívembenn
- 160 Ujra.. Keversz ismét szerelmedbenn.
Im Egek, ajúlok, éretted, rettegek.³⁶
Noha tülem távul vagy, meg is öllelek.
Kelletlen hazudom magamnak Képedet
Csokolom szoritom Kezemhez Kezedet.
- 165 jártombann, nyugtombann látom árnyekodat³⁷
Képzelem üressenn, pompás járasodat.
és noha jól tudom Látás hazugságát
szívem hiszi mégis³⁸ annak valóságát
Oh Venus Cupido Nagy a' Te hatalmad.
- 170 Mert álom közbenn is nem adsz nyugodalmat.

1757

²⁹ 30v. (92. l. mellett.) Az idézett szavak aláhúzva. Az idézet: OVIDIUS, *Remedia amoris*, 144.

³⁰ *De >jaj!< vallyon <jaj>*

³¹ *fog<lal>ta*

³² Alatta, aláhúzva: *ffojtlya el*.

³³ *<kedy>csendességtül el húzza kedvemet*. Alatta, aláhúzva: *eszemet*.

³⁴ *fel <olvashatatlan szó> gerjedett*,

³⁵ *>Kis< Mellette*, aláhúzva: *Te*.

³⁶ *re<szket>ttegek*

³⁷ 31r. (92. l.)

³⁸ *<elmém tsak el> Szívem hiszi >mégis<*

A füzetben alkalmi versek következnek *Emlékezetnek Oszlopa, némelly élő és meg holt Magyaroknak!* összefoglaló megszólítással-ajánlással. A címzett személyek az Orczy családhoz való viszonyuk miatt is érdekesek.

Az első költemény Pálffy János³⁹ volt labanc tábornokhoz és 1711-ben a szatmári béke egyik létrehozójához íródott, negyvenhárom Gyöngyösi-féle 4-es rímű 12-es sorból áll. Orczy dátumozása szerint 1757-ben keletkezett. Az egész költemény nem más, mint

...nemzetünk választott Bajnokja
Igaz Vitézségnek eleven példája...

életének, pontosabban a különböző harctereken vívott csaták eseményeinek számbavétele: a véletlenül elsült puska okozta haláltól a „Szatmári Kis Várban” – célzás Károlyi Sándor várára – megkötött békéig. Pálffy Jánossal a költő apja, Orczy (VIII.) István még „kurucsága” idején sem szakította meg a kapcsolatát. A péterváradi, a temesvári csatákban ő volt az élelmiszer-szállító, így Lőrinc fia előtt nem volt, nem lehetett ismeretlen a személye, életének adatai.

Emlékezetnek Oszlopa, némelly élő és meg holt Magyaroknak!⁴⁰
Pálffy Jánosnak.

Hova futsz nemzetünk választott Bajnokja
Igaz Vitézségnek eleven példája
Hiv Allandóságnak Te vagy a’ formája
Eugeniusnak⁴¹ Tüzbenn szító-fája.
5 Nem tehetsz Te rula hogy páholyod el sültt
Würtembergi Herczeg, hogy lovárúl le dültt
jele ez: Nemes vér hogj benned meg nem hültt
ellenbenn pogányé sokszor el is terültt.
Semmi hogj Kuruczok néha meg kergetnek
10 Tudod Mars Koczkái csufossann peregnek
elég hogy Rajnánál Francziák ösmérnek
Tisza Duna mellett Törökök reszketnek.
Vén Nestor! Nem éltél hasztalan világban

³⁹ Pálffy János (1663–1751) császári tábornok, aki Savoyai Jenő vezetésével és magyar huszárezredek részvételével 1716. augusztus 5-én Pétervárad, augusztus 18-án pedig Belgrád, október 13-án Temesvár visszafoglalásában vett részt.

⁴⁰ Lelőhelye: 31r (92. l.), a vers címe felett az 1757. dátum található, melyről nem dönthető el egyértelműen, hogy az előző, a *Sohajtás Venushoz!* vagy a *Pálffy Jánosnak* címűhöz tartozik-e. A cím kettős vonallal van aláhúzva.

⁴¹ Savoyai Jenő (Eugène, Eugen) herceg (1663–1736). XIV. Lajos nem vette fel hadseregébe, ezért osztrák szolgálatba szegődött. Sikeres csatái pl. 1697-ben a török ellen Zentánál, 1704-ben a franciák ellen Höchstädtnél, 1716-ban újra a török ellen Péterváradnál, még ez évben augusztus 18-án Belgrádnál, míg október 13-án Temesvárnál győzött.

- a' Szentai Mezönn Péternek várábann
15 Úgy a' Mátyus földénn mintt a' Vág folytábann
Külsők is becsüllnek mintt Hectort Trójábann
Nagy mesterség eröss várakat meg venni.
Nagyobb annál Roppanttt Taborokat verni
még nagyobb fel zendültt népet le ültetni
20 Leg nagyobb: vér nélkül Országot menteni.
Te mind várat vettél, mind Táborot ütöttél
fel zendültt népet is le tsendesítettél⁴²
Leg nagyobb hirt még is, tsak akkor szerzettél
midön Ütközetbül Békességet tettél.
25 Tiz esztendő hadat egy órábann végzed
Békesség tzikellyit⁴³ Ló hátonn fel jedczed
Két Tábor láttára frigyét meg petsétled⁴⁴
A' Magyarott Lovárul honnyábann⁴⁵ ülteted.
Illy frigy tsak egy vala a' régi világban
30 midön Sabinusok a' Romajakbann
Kaptak, s' bé rohanni akartak Sánczokbann
ez vóltt ... második Szattmári Kis Várban.
Bóldog Fejedelem olly kinek Vezérit⁴⁶
Isten úgy vezeti: hogy polgárnak vérit
35 hijábann nem öntti s' nem keresi Bérit
abbul hogy fogyasza földinek zsellérit.
Oh frigy! melly éretted illy szenttül tartatott
Tüled jött: hogy Nemzet így bóldogulhatott
Ezer veszélyt hozó Hadtul meg nyughatott.
40 Horváth ország Ban, Udvarnak Birája
három nagy császárnak Generall Marshallya
végre: Nádor Ispán, Hazánkknak Oszlopja
valók, így el múltál: Vitézek Példája.

1757

A második, *Károlyi Sándornak*⁴⁷ szánt költemény hatvankét, 4-es rímű 12-es sorból áll. Dátuma szintén 1757. Nemcsak a közel húsz sor többlet, hanem a vers hangvétele is

⁴² *népet is <tudom le ültettél>*

⁴³ Alatta: *Procentumit.*

⁴⁴ 32v. (93. l.)

⁴⁵ *<a> Lovárul <egibenn le>*

⁴⁶ *Fejedelem Kinek <a> Vezérit*

⁴⁷ Károlyi Sándor (1669–1743) kuruc generális, II. Rákóczi Ferenc távollétében ő és Pálffy János a szatmári béke létrehozója. Az Orczy családdal jó viszonyban volt; különösen Lőrinc idején, akitől gyakran vettek fel kölcsönt.

mutatja, Orczyhoz a Károlyiak közelebb álltak. A címerállat, a „sárkány” vagy „kígyó” hasonlatával kezdődő vers közvetlen hangvétele, a harci tettek az utódra – az unokára is – áterjedő felsorolása is a familiák közvetlenebb, személyesebb kapcsolatáról árulkodik.

Károlyi Sándornak.⁴⁸

- Sárkány e’ vagy Kígyó kit viselsz czimeredben
nem tudom de Károly mely van közepében
Téged példázhatott, mert Te csak reptében
Fogtad a’ Szerencsét, s’ követted septében.
- 5 Csudállatos vadász a’ Bécsy mezőben
Pacsirtázni mentél Parducz jött Törődben
fürj helyett Oroszlyán akadott Körmödben
minek avatkoztál Sas eledelében
Mondd meg hol tanultad hogy Hadat viselni
- 10 Hirrel kell s’ Lovasnak mesze kell széledni
gyengeségit mással nem kell ismertetni
Ha ellenség földinn akar nyerekedni.
Igen rossz üdöbenn jöttél a’ világra
Te is hopp kintelen támadtál Királyra
- 15 e’ szennyet le mostad mert gondod Hazádra
vált végre s’ nem hattad végső pusztulásra.
Pártt ütő, támadó, Rabló, és pusztító,⁴⁹
Hiv Polgár, Békéllő, adó, Gazdagító,
Eretnek, tsábitó, ronttó, és fogiasztó,
- 20 Apostol, téritő, építő, szállító,
mennyi vérit ontád a’ szomszéd Nemzetnek
Tiz annyit ültetél közepénn földednek
Mennyi szarvat adtál az eretnekségnek
annyi Templomokat emeltél Istennek
- 25 Több falut építel mintt kit meg égetél
több Svábot ültetél mintt kit emisztetél
szászor többet adtál mintt a’ mit el vettél,
Ezerszer halladgya Jóó: rosztat kit tettél.
Regement kit küldesz Rajna oldalára
- 30 Két fejű Sastt fel tett zászló dárdájára
fiad⁵⁰ vezeti aszt, Királynak hasznára

⁴⁸ A cím kettős vonallal aláhúzva. Lelőhelye: 32v. (94. l. mellett.)

⁴⁹ 33r. (94. l.)

⁵⁰ Károlyi Ferenc tábornok (1705–1758), Károlyi Sándor fia. Felesége Csáky Krisztina volt. Részt vett a hétéves háborúban.

- frantziát gázollya, Eugen⁵¹ szavára
Bóldog vagy el érted hazád csendességét,⁵²
belső háborúnak veszedelmességét
35 el nyomtad, meg birtad Nemzet fenességét
Ime már öleli régi ellenségét.
Te adtad Magiarnak: éleczkit szivibenn
ne bizzonn biztató szomszéd fegyverébenn
Zárja bé vaskóját szoros hivelyébenn
40 Királyát keresse Kegyelem székébenn
Te általad nyertünk csendes Békességet
Te tüled tanultunk becsüllni Felséget
Kitül már naponkinnt veszünk Kegiességet
s' terjesztük magunkra: Kintset Dücsösséget.
45 Ha (a' mintt el hiszem) a' Bóldog országrúl
Jó Lelkek be néznek, s' tudnak halandókrúl
bizony nagy örömdöd vagyon Te Fiadrúl
Hazád s' Nemzetedrúl s' kisded Unokádrúl⁵³
Fiad Titkos Tanács, Lovas had vezére⁵⁴
50 Fő itillő Széknek: negyedik személlye
Tüle függ Erdélyig All-földnek vidéke
nagy a' Királyánál hazánál is neve.
Unokád húsz nyarat alig el halladta
véres oskolábann Mars aszt el ragadta
55 vitéz vérbül való aszt már meg mutatta
midön Lobositznál az Ágyú... le dobta.
De él és székedbenn üll haza hasznára
megyét Kormányozza Királynak szavára
bé jutott Igasság-tévök Táblájára
60 zomántzos Kereszt jött tavaly Dolmányára
vajha Te Maria kegyes országglását
Láttad vólna, rajtunk szép uralkodását.

Harmadik az *Eszterházy Jósephnek*⁵⁵ írt hatvannyolc, Gyöngyösi-féle 4-es rímű 12-es soros vers. Ezúttal is igen jól ismeri Orczy hőse életét. A gáncsokkal, intrikákkal küzdő udvari ember gondjainak ábrázolása után, az immár kissé későn a családi életben nyugodalmat lelt országbíró sorsát hangulatosan írta le.

⁵¹ <Sabandus>

⁵² 34r. (95. l. mellett.)

⁵³ Károlyi Antal tábornok (1732–1791), Károlyi Ferenc fia, Sándor unokája.

⁵⁴ 35r. (95. l.)

⁵⁵ Esterházy József (1682–1748) horvát bán, majd országbíró, valószínűleg az ő közvetítésével jött létre a házasság Orczy (I.) Zsuzsanna és Amade László között.

Eszterházy Józsefnek.⁵⁶

- Kátó, Themistokles, Sokrates formája
állhatatlan sorsnak jáczó Karikája
Te vagi Szerencsének gömbölyü Laptája
Szél vészül hányatott hajó vitorlája
5 Nem Te üdöd vagyon mért jöttél világra
irigység fel támadt az igaz Virtusra
nints szükség vitézlő hadi tudományra
sem Törvény s' Igasság-tevő jó Polgárra
Rejcsdd el fényességit tündöklő elmédnek
10 ne mutasd erejét deli személyednek
sok jeles erköltsid inkább rejtezzenek
hogy sem Téged végső veszélyre vigyenek.
Már is Venus irigy fegyveres Bátyyára
Téged kér: fel fogni akarna horgára
15 ha Tódúlsz meg tanit Telemaque Úttyára
ha szaladsz? Akadhatsz kívántt Itaqvára.
Virtus! Kit Istenek emberbenn kedvellnek
melly által halandók égbenn vezetnek
melly által egyebek nagyra emeltetnek⁵⁷
20 ártalmára vannak erőss személyednek
Sok előljáród van kinek ártott Nagyság
több olyann kinek nem használtt az okosság
van olyann kit magos Pólczra vitt bolondság
élly hát az Üdövel: Ez a' jobb orvosság.
25 Mikor Oroszlyán bőr nem használ embernek
Róka börtt Aesopus mongya hogy vegyenek
Nints egyenlő becse a' Jó erköltsöknék
Kit néha csudáltunk: immár kelletlenek
Türj inkább győzd meg szivednek nagy Lángját
30 engedd hadd végezze Sors rajtad játékját
húzd fel hamisságnak festett áll-orczáját
Lásd meg gonosz világ furcsa praktikáját.
Kerüldd el a' csatát! Ne légy Győzedelmes
a' Hadi-vezérség igen veszedelmes,
35 Gyülöllyed Hazádat mert ez is félelmes
Böltességet kerüldd: ez sokszor sérelmes.
Hizelkedgy keveset a' jó Szerencsének

⁵⁶ A cím kettős vonallal aláhúзва. A lelőhely: 35r–37v. (96–97. l.)⁵⁷ 36r. (96. l.)

- Kapjál Szárnyaihoz mikor emelkednek
más leplet húzhatsz fel, ha felyhők essöznek
40 embere légy inkább a' jelen lévőnek.
Nem fogadsz Tanácsot jársz egyenlő nyombann
noha szerencsétlen vagy minden Dolgodbann⁵⁸
Lásd, evecz, iparkodgy ha bizol válladbann
vesd ki a' gantsokot kit hánttak utadbann.⁵⁹
45 De hidd el mesze van czéllya szándéknak.
hátra van nagy terhe el kezdett munkádnak
Úgy lehet örömit sok fáratságodnak
éred szinte fogytánn vepső napjaidnak.
Látom nem terülsz meg el kezdett utadbúl
50 ámbár szél ki vetett hajódnak orrábúl
erővel csatorod szerentse markábúl
Béredet, nem akarsz fügni jó vóltábúl
Küszködtél erőssenn nyilván lett nagyságod
meg ösmérrt az Haza, becsbenn tartt Királyod
55 Horváthok szeretik tisztelik Bánságod⁶⁰
Rettegik Törökök Generalisságod
egy Regiment helyett háromnak vagy Feje
Ország Birája vagy: Nemzetünk eleje
Kire mindég vágytál: Hadnak vagy vezérje
60 im szerencse végre: Ültetett melléje.
Mars meg békéltt veled im ad Győzedelmet
Venus is meg alkudt, enged már szerelmet
mind Kettő meg bántta hoszas Késedelmet
Te reád hárított sokszori sérelmet.
65 A jó erköltsöket Dücsösség illeti:
Gonosz irigiséget Jó Polgár meg veti
álhatatlanságot erőss szív neveti
bár késönn érdemét Igaz bér követi.

Az ötödik költemény *Az igaz Becsület miből áll* című, nyolcvan, 4-es rímű 12-es sorból áll. Történelmi példákon keresi a becsület, a hírnév, régi magyar szóhasználatlaltal a *virtus* jelentőségét. A *Szabad-kőművesek törvénye*, *A Betsülletes ember' törvénye* című versekhez sorolható tematikájában. Így talán ezek írása is erre az évre tehető.

⁵⁸ <olvashatatlan szó> *Dolgodbann*

⁵⁹ Alatta: *lábodbann*.

⁶⁰ 37v. (97. l.)

Az Igaz Becsület miből áll.⁶¹

- Ugy van ugy Bácsika: Az egész Világban
 Uraknál papoknál Udvarnál Bótokban
 Szeginyénél Gazdagnál piacozn Temploban
 a' Gállyán Műhelyben a' setét bányákban
- 5 Halandóknál Kedves dolog a' Becsület
 nintsen a' világban olyan vadon nemzet
 Ki erre ne vágya, nézd bár a' népeket
 egy szóval hirdetik, élyenn a' Becsület:
 Kit Kemény Lánczokból pányváztak Gállyára
- 10 azzal Kit a' Törvény itilt a' Bánnyára
 sirván panaszkodnak nints virtusnak ára
 szerentse hibázva vittette bal⁶² sorsára
 a' Kevély Nagy Urak egymásnak hirdetik
 eö általok Köz Jó ingyenn szolgáltatik
- 15 Kalmártúl Parasztúl ezenn Szóo hallatik
 fegyveres Népektől ugyan az mondatik.
 a' Világ Theatrum s' jádczódásnak helye
 melyre minden ember elől jönn földözve
 más személyt mutogat külső öltözte
- 20 sok ellenkezőt is mintt vagyon szinelve.
 Innenn gjakran láttyuk a' komor bolondot
 Ki külső színében mutat okosságot
 a' Tudatlan többször vesz Doctor palástot
 a' gjáva a' félénk forgat Pajst Kardot.
- 25 Akár ki mit mondgyonn tettetés nem tarthat
 Igasság homalyban soká nem maradhat
 Szines jót ideig: Rosz ugyan mutathat
 de állandóságot áll orcza nem adhat.
 A' Kösség vigyázó lévén dolgajukra
- 30 nagy szemmel tekinget fedett hibájukra
 hizelkedés nélkül tör gyalázatunkra
 rá akadván hárit meg vetést njakunkra⁶³
 mert akár mit tégyen ember a' Világban
 akár hogy fedezze vetkeit magában
- 35 Becsülletes nem lesz külső formájában

⁶¹ A cím kettős vonallal aláhúзва. Lelőhely: 37r–39r. (98. l. mellett–100. l. mellett); a füzetben a 100–107. üres lapok.

⁶² <olvashatatlan szó> *bal*

⁶³ 38r. (98. l.)

- ha igaz erköltsöt nem kapsol⁶⁴ magábann
De im sinóromtúl tovább vetemedtem
igaz Becsületrül beszédet kezdettem
mi légyen aszt még is jól ki nem fejtettem
40 meg lehet hibáztam de én így képzettem!
Bátor nagy Mogulnak birjunk országával.
Járjuk bé a' földet Sándor zászlójával.
Nyomjuk le népeket Caesarnak Karjával
portázzuk a' Szárazt Cyrusnak hadával
45 Beszéllünk Cicero jó polgár nyelvével
vetekedgjünk ámbár Plato elméjével
ha Igasság kötve nem lesz erköltsünkkel
nem dicsekedhetünk a' Szép Becsülettel.
e' nélkül az erő, a' Jóság, vitézség,
50 Hatalom Királyság tsak Kitsiny Tisztesség
Jötte nélkül semmi s' nem tellyes a' Szenttség
hijanyos az Erkölts, és inkább veszettség.
Száz Ezer vitézzel szálljonn Ki Táborbann
a' Királly: népeket vágja a' halombann
55 ha Igasság véle nem hál Sátrábann
mintt Lázugy fog Üllni... fényes Thrónussábann
Sok hires Királynak ha pertt inditanánk
cselekedeteket Törvényre huzhatnánk
hibás tettes kért oszlopit rontanánk
60 talán mintt Tolvajnak Gombját is el tsapnánk
Agesilausnak ez jeles mondása
embernek nem állhat másbann Méltósága
mintt ha tettejbenn fénlik Igassága
ebbenn áll Becsület ez annak Nagjsága
65 vedd öszve világnak minden vitézeit
Mythrydatest Syllát Roma vezéreit
Attylát Tamarlántt Caesar Seregeit
add ezeknek szászor Craesusnak Kintseit
mind ezenn Nagyoknak dolgát ha fel veszem
70 Athenásy polgártt elejebenn teszem
eszt náloknál fellyebb becsüllöm Tisztelem
meg mondom mértt eötet: annyira emelem:
Ez az Igasságtúl soha nem távozott
noha egész város ellene habozott
75 Társok irigysége reája támadott

⁶⁴ Alatta: *zar be*.

végig Törvény mellett hivenn meg maradt
Ugi van: erköltsök leg főbb az IGASSÁG
ettül ered földi mennyei Bóldogság
e' nélkül nem állhat: nép, ország, Társaság,
80 e' nélkül Becsület disztelen méltóság.⁶⁵

Hogy Orczy a felsorolt költeményeket 1772-ben lemásolta, bizonyítja az a már idézett tény, hogy egy bizonyíthatóan 1772-ben keletkezett vers mellé írta folytatólagosan az 1757-ben írt verseket. A datálásban segített és megerősítést is adott egyben Barcsay Ábrahám „Bánkeszei Kunyhombol 29dik May 772” írt misszilis – időközben megjelent⁶⁶ – levele, melynek autográf mivoltához semmi kétség nem férhet: „Kimondhatatlan nagy örömmel vettem az erejtett drága portékának Laistromát: érzem is egész érdemét s' valóságát az illy bennem tett bizalomnak. ... Én választást közöttük nem tehetek, minde-nik tettzik... Ugy tetzik hogy az emlékezetnek oszlopa némely Magyarok(nak), a többi között drága fog lenni és a Pantlikás Uraknak kedves; egyszersmind letzke lészen valamint a M(agyar) Iffjusághoz valo intés hogy ne lármázzanak. A Máttra mellyéki Nimfák éneke, Kupido Temetése a Vénushoz valo sohajtás, és Örsy lakásomhoz, úgyvélem hogy a versek Istenének Apollonak Sugárlásából költek. Fohászkodása egy vén katonának: a Játékos pokolb(an), Intés egy széptől a vén szerelmeshez, Magyar és deák nyelvek siralmas panaszsza, Tercsa és Bandy énekei azt tartom a tréfás Satirák notájára irattak.”

A Barcsay Ábrahám felsorolta versek némelyike sajnos továbbra is ismeretlen előttünk. Mindeddig nem kerültek elő az *Örsy lakásomhoz*, az *Intés egy széptől a vén szerelmeshez*, a *Magyar és deák nyelvek siralmas panaszsza*, a *Tercsa és Bandy énekei*. Viszont ő is tudott a következőkről, vagyis megkapta *A Máttra mellyéki Nimfák éneke* és a *Keserves fohászkodása egij Pestij Invalidus vén katonának* címűeket. Az előbbi azonos az igen hosszú című, 1765-ben névtelenül, nyomtatásban is megjelent *A Máttra hegyei között mulatozó Nimfáknak Énekével*, melyet Orczy Barkóczy Ferenc esztergomi érsekké való megválasztásának alkalmából írt,⁶⁷ az utóbbi pedig az 1789-ben Révai Miklós gondozásában napvilágot látott *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei*⁶⁸ című közös kötetükben *Egy sebes katonának sohajtása a' meg törődött vitézeknek számokra épült Pesti nagy házra* címmel jelent meg.

Orczy Lőrinc barátkozó ajándékként egyfajta „válogatást” küldhetett a nemrégiben megismert Barcsay Ábrahámnak, hogy azután induló levelezésükben a napi események megbeszélése mellett közös kedvtelésüknek, a versírásnak is élhessenek, egészen az idősebb pályatárs 1789. július 28-án bekövetkezett haláláig.

⁶⁵ 39r. (100. l. mellett.)

⁶⁶ Lásd az 5. jegyzet idevonatkozó részét és EGYED Emese, *Mennyei Barátom! Barcsay Ábrahám levelei Orczy Lőrínchez (1771–1789)*, Kolozsvár, 2001 (Erdélyi Tudományos Füzetek, 236).

⁶⁷ A versről bővebben: H. KAKUSKA Mária, *Ki írta a „Máttra hegyei között mulatozó Nimfáknak Énekét”-t?*, MKsz, 119(2003), 116–126.

⁶⁸ *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei*, közre botsátotta RÉVAI Miklós, Pozsonbann, Loewe Antal' betűivel, 1789, a 143–147. lapon.